

RAKENDUSLINGVISTIKA ÜHEKSAS KEVADKONVERENTS

22.–23. aprillil 2010 toimus Eesti Keele Instituudis ja Tallinna Ülikoolis rakenduslingvistika IX kevadkonverents teemal „Kommunikatsiooni moodused ja keeled”.

Sektsioonis „Keel ja maailmapilt” peeti kolm huvitavat ettekannet, mis kõik tekitasid elavat vastukaja. Urmas Sutrop (EKI/TÜ) kõneles keele kui kommunikatiivse süsteemi teemal, lähtudes Juri Lotmani vaatekohast, et iga modelleerivat süsteemi saab vaadelda keelena. Esmaseks modelleerivaks süsteemiks tuleks pidada loomulikke keeli ja teiseste modelleerivate süsteemide rea moodustavad kultuuri keeled. Ferdinand de Saussure’ist lähtudes on semiootikas ja sellega seotud informatsiooni- ja kommunikatsiooniteooriates tavaks vastandada koodi (keelt), mis väljendab kommunikatsioonisüsteemi struktuuri invariantset aspekti, ja teadet (kõnet), mis vastab keele variatiivsetele realiseeringutele. Ettekanne keskendus keele ja koodi samastamise ohtudele, mille eest on hoiatanud Lotman oma töös „Kultuur ja plahvatus” (1992) ning mille sõnumi saab kokku võtta valemitega $keel \neq kood$, $keel = kood + ajalugu$. Ettekande lõppjärel oli, et Lotmani kommunikatiivse keelemudeli abil, eelkõige koodi muutumise ja ajaloo ning kommunikatsioonikanalite eripära abil saab edukalt analüüsida muutusi, mis uus meedia on keele kasutamises põhjustanud.

Ene Vainik (EKI) andis ülevaate probleemidest, mis tekivad eesti keele afektikalduvusega sõnavara tuvastamisel. Afektikalduvuse all mõistetakse keeleüksuste võimet aidata kaasa emot-

sioonide (ja üldisemalt afektiivsuse) kirjeldamisele, väljendamisele, mõjutamisele ja tekstis tuvastamisele. Vajadus sõnavara afektikalduvust määratleda on üles kerkinud seoses eesti keele põhisõnastiku projektiga ja kõnesünteesi loomulikustamise ülesandega. Esiteks on oluline kindlaks teha, kas mingil sõnal on nn emotsionaalne valents (positiivne vs. negatiivne) või seos mingi emotsioonikategooriaga (kurbuse, rõõmu, viha või hirmuga jne), ning teiseks määratleda tundelaengu intensiivsusastmeid. Uurimise muudavad keeruliseks afektiivsuse loomuomane subjektiivsus ja sõnavara mitmekihilisus.

Merike Ristikivi (TÜ) keskendus Euroopa Kohtu lahendites esinevatele ladina terminitele ja analüüsis, milline on sõnavara, mida õiguspraktikud oma otsuste formuleerimisel rakendavad. Esineja käsitles ka viimase aastakümne jooksul Euroopa Kohtu lahendite kaudu õiguskeelde jõudnud uusi termineid ning vaatles, kuidas suhestub Euroopa kohtunike terminiloome varasemate, õigustraditsioonide ajaloolist järjepidavust kandvate terminitega.

Suulise suhtluse sektsioonis peeti viis ettekannet. Siiri Pärkson (TÜ) vaatles ettekandes „Partneri algatatud parandused võlur Ozi eksperimentides kogutud dialoogides”, mis tüüpi parandusi katseliselt kogutud dialoogides kõige rohkem esines ning milliseid keelereegleid järgides need lausungid on üles ehitatud.

Raili Pool ja Andriela Rääbis (TÜ) võrdlesid kuues muulastele mõeldud eesti keele õpikus sisalduvaid telefonivestlusi autentsete telefonidialoogide-

ga, keskendudes nende sissejuhatavatele sekventsile. Esinejad tõdesid, et enamasti puudub õpikuvestlustes eraldi vooruna kutsung ning vestlus ei alga sageli mitte vastaja, vaid hoopis helistaja vooruga, ka pole alati selge, kuidas vestlejad üksteise identifitseerimiseni jõuavad.

Einar Kraut (Eesti Rahvusringhääling) kõneles oma ettekandes „Eetrikõne kui indutseeritud suhtlus” raadio- ja telekõne usutavuse psühholoogilistest probleemidest: tähtis on kõneleja enesesisenduslik keskendumine kujuteldavale partnerile.

Olga Gerassimenko (TÜ) analüüsis ettekandes „Suuline noogutus: partikkel *mhmh* eesti ja vene telefonisuhtluses” deiktilise partikli *mhmh* funktsioone, kasutades selleks vestlusanalüüsi vahendeid. Autor jõudis järeldusele, et partikli funktsioonid on eesti ja vene keeles samad (nt kasutatakse seda jätkajana, vastuvõtuteatena, jaatava vastusena jne), kuid neid rakendatakse veidi erineval määral.

Silvi Tenjes (TÜ) ja Jaak Simm (Tokyo Tehnoloogiainstituut) tutvustasid pikema aja jooksul läbitöötatud tegevuse esituse skeemi, mis on inimese ajus olev teadmine oma tajuruumist ja liigutustest, hõlmates sealhulgas ka suhtluseks vajalikke teadmisi.

Lastekeele tööpaja plenaaraineja Marilyn Vihman (Yorki Ülikool) keskendus fonoloogilise süsteemi päritolu ja omandamist käsitlevas ettekandes sellele, kuidas lapsed oma esimese eluaasta jooksul emakeele fonoloogilist süsteemi konstrueerivad ning millised mälumehhanismid neid seejuures juhivad. Põhiolemuselt konstruktivistliku lähenemise juures tekib Vihmani sõnul kaks peamist uurimisküsimust: milliste vahenditega laps fonoloogilise süsteemi loomist alustab ning millised õpimehhanismid on tal kasutada. Kõigepealt hakkab laps tajuma kõne rütmi ja fonoloogilisi malle, saades aru, mis on tuttav ja mis

mitte. Esimene sõna põhineb lalinal, see koondab lapse tähelepanu sõnadele kui potentsiaalsetele üksustele, mis tuleb ära õppida. Rakendades sellist mälumehhanismi nagu üksuste kaupa õppimine, ühendab laps prosoodilised sõnad tähendustega. Seejärel tuleb avastada süsteemsus, näiteks sellised silbid, mis eri sõnades korduvad. Distributiivse õpimehhanismi abil hakkab ta eristama kõnejadast reeglipärasusi ja korduvaid osi, näiteks silpe. Lalisemine on seejuures ühelt poolt vajalik, et laps õpiks kõiki uusi fonoloogilisi võimalusi tundma, aga teisalt ka selleks, et saada aru, millised silbid sobivad täiskasvanute kõnega, millised mitte. Fonoloogilised sõnamallid võivad olla igal lapsel üksjagu erinevad. Mõnikord võib selline mall tekkida lapsel tema esimese sõna põhjal ning laps kohandab seejärel kõiki sarnase kujuga sõnu ühe konkreetse malli järgi: nt *kinni* asemel *kõi*, *kallikalli* asemel *kai*. Need varased fonoloogilised mallid on lihtsad ega sisalda tavaliselt frikatiive, konsonantühendeid ega bilabiaalseid vokaale.

Renate Pajusalu (TÜ/Helsingi Ülikool) ettekandes „Konditsionaal lapsekeeles” vaadeldi kahe eri tüüpi korpusainestiku põhjal eesti keele konditsionaali ilmumist ja omandamist. Eesti lapse kõnes on konditsionaal kolmas omandatud kõneviis pärast indikatiivi ja imperatiivi. Esimesed konditsionaali vormid esinevad kaheaastastel lastel, kuid nad ei sarnane veel täielikult ei semantiliselt ega süntaktiliselt täiskasvanu omadega. Vanemate, 3–5-aastaste laste kõne korpus kasutavad lapsed konditsionaali juba täiskasvanupäraselt, kõigis põhifunktsioonides ning tavalisim kontekst, kus konditsionaal kasutust leiab, näib olevat n-õ lootuse-tu soov.

Reili Argus (Tallinna Ülikool) pidas ettekande „*Tegema*-verbi konstruktsioonide roll muutemorfoloogia omandamises”. Ühe lapse ja temaga kõneleva

vanema spontaansetest dialoogidest ilmnes, et lapsele suunatud kõnes sisalduvad *tegema*-verbi ühendid võib jagada üldjoontes kaheks: varasele omandamisperioodile iseloomulikumad onomatopoeetilise sõna ja tugiverbi ühendid, millel on nii tähenduse kui ka vormimoodustuse omandamist hõlbustav eesmärk, ning objekti ja *tegema*-verbi ühendid, kus sisuline tegevus on väljendatud leksikaalse sisuga verbi asemel noomeni ehk objektiga. Objekti sisalduva tugiverbikonstruktsiooni kasutamine annab võimaluse väljendada sama sündmust pisut teisest vaatepunktist ehk väljendada selgemini perfektiivsust. Seega on tugiverbikonstruktsioonide kasutamise taga kindlad ja enamasti morfopragmaatilised põhjused.

Virve-Anneli Vihman (TÜ) vaatles ettekandes „Lekseemide omandamise rollist süsteemi omandamisel” kaht üksikute lekseemide omandamise näidet (redutseeritud varianti sõnavormist *põrandale* > *põlale* ning verbi *hakka-ma*), mis toetavad lekseemisisudusa õppimise hüpoteesi, mille kohaselt laps omandab konkreetseid sõnu ja harjutab nende kasutamist enne terviksüsteemi omandamist. Mõlema näite puhul ilmnes ka konkreetse omandatava keele spetsiifika.

Sektsioonis „Keelte omandamine ja õpetamine” analüüsis Natalja Zagura (TÜ) suhtlusstrateegiaid, mida kasutavad eesti gümnaasiumilõpetajad ingliskeelses vestluses välisüliõpilastega, ning jõudis järeldustele, et mitteametlikus vestluses kipuvad meie inglise keele õppijad kasutama koodivahetust ning et nad aitavad üksteist meelsasti, tõlkides sõnu või parandades vigu, samal ajal kui välistudengitele on esmatähtis saadava sõnumi sisu, mitte vorm: ei puuduolevatele sõnadele ega grammatilistele vigadele tähelepanu ei pöörata.

Ingrid Rummo (TÜ) ettekanne „Aja mõiste kommunikatiivses situatsioonis”

keskendus suulisele suhtlusele, kus ühe vestluspartneri kõne on kahjustunud kromosoomi trisoomia (Patau sündroomi) tõttu. Vaadeldi, kuidas sellistes küllaltki keerulistes tingimustes kujundatakse dialoogis osalejate koostöös välja mõiste *aeg* ning kuidas tekkinud tähendust erinevate kehakeeleliste vahendite (nt käežestide, näoilmete jt) abil edastatakse.

Marianne Spoelman (Oulu Ülikool) tutvustas korpust, mis sisaldab soome keelt võõrkeelena õppivate eestlaste, sakslaste ja hollandlaste keelenäiteid, ning juhtis tähelepanu partitiivi liigsele kasutamisel nii subjektide kui ka objektide puhul, kui koos nendega esines kvantorina adverb *paljon* 'palju'.

Raili Marling (TÜ) analüüsis õppejõu ja üliõpilaste eestikeelset meilisuhlust ning selles ilmnevat distantsi ja solidaarsust kui interpersonaalsete võimuhete dünaamilise konstrueerimise vahendeid.

Sektsioonis „Emakeele peegeldus” oli neli ettekannet. Annekatriin Kaivapalu (TLÜ) analüüsis ettekandes „Lähtekeele mõju retseptiivse mitmekeelsuse toimimise alusena”, mida ja kuidas soomekeelsed eesti keele õppijad ja eestikeelsed soome keele õppijad vastavalt eesti ja soomekeelsest kirjalikust tekstist oma emakeele põhjal aru saavad. Selgus, et lähedasest sugulaskeelest mõistetakse võõra teksti põhisisu, samuti lähte- ja sihtkeeles sarnaseid leksikaalgrammatilisi konstruktsioone. Iseäranis oluliseks osutus lausekonteksti tajumine.

Helin Puksandi (TLÜ) ettekanne „Eesti teismelised ja meediatekstitid” andis 2008. aastal tehtud uurimuse põhjal teada, kui palju 9. ja 11. klassi õpilased kasutavad arvutit ja missuguseid tekste nad arvuti vahendusel loevad. Et Eestis kasutab 97,9% 16–24-aastastest noortest nii arvutit kui ka internetti, siis on koolihariduses olulisele kohale tõusnud meediakirjaoskuse

arendamine. See eeldab eri liiki infovormide kasutamist, mis sisaldavad nii trükitud kui ka trükkimata teksti, ja võimet neid analüüsida.

Eva Ingerpuu-Rümmel (TÜ) tutvustas ettekandes „Tõlkimine ja tähenduste seletamine võõrkeeletunnis” eesti keele kui võõrkeelega õppetundide videoanalüüsi tulemusi, millest selgus, et nii õppejõud kui ka üliõpilased kasutasid tähenduste edasiandmisel tavaliselt sõnu ja kehaliigutusi koos ning rakensid sealjuures erinevaid strateegiaid.

Diana Maisla (TÜ Pärnu Kolledž) ettekanne „Lause verbi ajavormi sobivuse hindamisest” põhines grammatilise õigsuse hindamise testil, milles osales katseisikutena eesti ja vene emakeelega üliõpilasi. Kahe rühma olulised erinevused ilmnisid täis- ja enneminevikulise verbi sobivusele antud hinnangute puhul, kuid oleviku ja lihtmineviku sobivust on vene keelejuhid hinnanud eesti keelejuhtidega suhteliselt sarnaselt. Erinevalt eestlastest ei mõista vene keelejuhid, et täismineviku ajavorm on seotud olevikuga, see seostub neile faktide konstateerimise, tegevuse korduvuse, lõpetatuse ja jätkuvusega.

Sotsiolingvistika tööpaja algas laiemate käsitlustega. Ina Druviete (Läti Ülikool) kõneles Läti audiovisuaalse meedia keelevalikutest. Ta mainis, et seadusandlus on raskes olukorras, sest tuleb balansseerida soovide (nt kindlustada läti keele kasutamist), majanduslike kaalutluste (tiitrite jms maksimum) ja praktiliste võimaluste vahel. Eestiga sarnane probleem on riigiametnike ja ametiisikute vene keele kasutamine, mis annab vale signaali, justkui Läti televisioonis ei peagi läti keeles rääkima.

Karl Pajusalu (TÜ) tutvustas uut, seni suurimat projekti, mis puudutab soome-ugri mitmekeelsust: eesmärk on uurida nii individuaalset kui ka ühiskondlikku mitmekeelsust, erilise rõhuga vähemustel. Projekti koordineerib

Mainzi Ülikool (vt <http://www.eldia-project.org>).

Natalia Bitšurina (Peterburi Euroopa Ülikool) kõneles Prantsusmaa põlisvähemustest, kes räägivad mõnd romaani keelt (lähemalt käsitleti katalaani, oksitaani ja provanssaali keelt). Kuigi Prantsusmaal on viimasel ajal hakatud tunnistama regionaalkeeli, suhtutakse nn murretesse enamasti põlglikult. Teatavasti ei ole võimalik keeleainesele toetudes tõestada, kas tegu on keele või murdega. N. Bitšurina võrdles keeleteadlaste ja keeleaktivistide seisukohti.

Kapitolina Fjodorova (Peterburi Euroopa Ülikool) kõneles piiriäärsest hiina-vene suhtlemisest. Vana hiina-vene pidžin on aja jooksul hääbunud, aga praegu on jälle tekkinud piiriüleseid kontakte. Olemas on kahte tüüpi suhtlust: nn lahtine ja kinnine. Lahtine tähendab, et kuulajal ja kõnelejal pole mingeid lähemaid suhteid, vestlust võib jälgida igaüks, teemade valik on piiratud. Selles tüübis ei ole hiinlastele suunatud vene kõne kuigi modifitseeritud ega meenuta vana pidžinit. Kinnine tüüp eeldab, et kõnelejad on tuttavad ja suhtlus toimub enam-vähem regulaarselt. Sellisel juhul leidub vene grammatika modifikatsioone, kusjuures mõni joon, näiteks vene imperatiivi universaalne kasutamine, on iseloomulik ka vanale pidžinile.

Daria Bahtina (Utrechti Ülikool) uurimisteema on eesti-vene retseptiivne kakskeelsus. Kas ja kuidas eri emakeelega kaasvestlejad saavad suhelda, kasutades igaüks oma keelt või tehes teatavaid mugandusi (nt vahetades koodi, modifitseerides oma kõnet, viidates ühistele teadmistele ja toetudes kontekstile jms)? Selleks on D. Bahtina uurinud eestlaste ja venelaste suhtlust reaalses olukorras ning katsete abil.

Mart Rannuti, Elviira Küüni ja Liis Kasemetsa (TLÜ) ühisettekannet vaates Eesti meditsiinivõõrtajate eesti keele

oskust. Ettekande aluseks on 2009. aasta ulatuslik perearstide, eriarstide, õdede ja haiglaõdede ning patsientide küsitlus. Ootuspäraselt tuli välja, et mõnes Eesti regioonis ei järgita seadusega kehtestatud nõudeid (C1 keeleoskustase arstidele ja B2 tase õdedele).

Mai Frick (Helsingi Ülikool) rääkis Eestis elavate soomlaste soome-eesti koodivahetusest. Facebooki põhjal tehtud uurimus kinnitas, et A-keele elementide morfosüntaktiline integratsioon B-keelde ei sõltu ainuüksi struktuurilistest ja tüpoloogilistest teguritest. Isegi lähedaste sugulaskeelte korral jääb osa nimisõnu integreerimata. Põhjused on pragmaatikas ja individuaalses varieerimises. Selgus, et mida rohkem on kõneleja Eestis elanud, seda rohkem integreerimata elemente esineb.

Anni Oja (TLÜ) ettekande teema oli uudne: selgus, et türklased ja eestlased suhtlevad internetis mõne tõlkeprogrammi vahendusel eesti keeles. Enamasti kommenteerivad türklased rate.ee portaalis olevaid eestlaste pilte. Toimub uut liiki kommunikatsioon, kusjuures huvi on ühepoolne. Kommentaarid on naljakad, nilbed, pooleldi arusaamatud või kõike seda korraga.

Marja Vaba (TLÜ) ettekanne põhines tema hiljuti kaitstud magistritööl, milles ta uuris eesti-inglise koodikopee-

rimist Skype'i Tallinna kontoris, rakendades Lars Johanson'i koodikopeerimismudelit. Selgus, et koodikopeerimist esineb ligikaudu 25%. Põhjuseks on teatavate elementide semantiline spetsiifilisus (nt töövaldkond vms), tähtsus pragmaatika seisukohalt (vestluse organiseerimise olulised elemendid, nt partiklid jms) ja keelemängu soov.

Anna Verschik (TLÜ) tutvustas Live Journali blogides esinevaid eesti-vene koodikopeerimise juhtumeid ja võrdles neid suulise eesti-vene kakskeelse kõnega. Mitmekeelne interneti- ja kirjalik suhtlus vajab uusi mudeleid ning lähenemisviise. Etteandes oli juttu koodikopeerimismudeli arendamisest ja rakendatavusest ka seda tüüpi suhtluse puhul. Koodikopeerijad on venekeelsed noored, muuhulgas selgus, et eesti keele elemente kasutab ka mõni Venemaal elav Live Journali kasutaja, kellel otsene side Eestiga puudub (kas eesti keele õppijad ja/või Eesti suhtes sümpaatiat tundvad isikud). Andmestik võimaldab luua korpuse ja jälgida muuhulgas eesti nimisõnade morfosüntaktilist integreerimist või selle puudumist.

SILVI VARE, RAILI POOL,
REILI ARGUS, SILVI TENJES,
MARTIN EHALA, ANNA VERSCHIK